

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ В РОМАНАХ

Валентин
ЧЕМЕРИС

ОЛЕНА —
ВЕРШНИЦЯ
ЗІ СПИСОМ

ІСТОРИЧНИЙ РОМАН

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2020

Пролог-1

ЛЕГЕНДА ПРО ЯНГОЛІВ ЛЮ І БОВ...

Чомусь історики оцінюють її по-різному, часто навіть суперечачи один одному. Хто схвально, а хто... Мовляв, вона мало не державний переворот вчинила в Московії — так жадала влади...

Ось хоча б таке пишуть:

«Дві пристрасті безроздільно володіли княгиною — любов до Телепнева-Оболенського (вона любила його за розум, талановитість і дивовижну відданість їй, яку він проніс через усе життя) і нестримний потяг до панування і слави самодержиці... Дивним способом переплелися у ній вади і таланти, ні тим, ні тим Бог її не обділив. Не кожному чоловікові під силу тяжка роль державного реформатора і тонкого політика, а їй — холодній, обачній і підозрілій — прийшлася якраз» (О. Бичков).

У виданні «100 великих коханок їх лише сто (якась там сотня, але ж це у книжці). У житті їх тисячі й тисячі, десятки й сотні тисяч, бо всі жінки — незвичайні, кожна з них має право носити титул найнезвичайнішої. Бо вона — жінка.

Це щодо «100 великих коханок». А ще ж є видання «100 великих жінок».

Княгиня Ольга, цариця Тамара, Жанна д'Арк, Катерина Медичі, Шарлотта Бронте, її сестри Емілі та Енн, Марія Башкирцева, Ліліан Войнич, Коко Шанель, Анна Ахматова, Агата Крісті, Марина Цветаєва, Віра Холодна, Голда Меїр, Маргарет Мітчелл, Любов Орлова, Галина Уланова...

А ще ж в Україні Соломія Крушельницька, Леся Українка, Катерина Білокур, Олена Теліга, Оксана Петрусенко, Клавдія Шульженко...

І ще багато-багато незвичайних жінок наших...
До них належить і наша героїня — Олена Глинська.

Два князі — великий князь і государ Василій III Іванович, який у 1505—1533 роках правив Московською Руссю, та князь, полководець і воєвода тієї ж Русі Іван Овчина, обидва, кохаючи її над усе, не змовляючись називали велику княгиню «своею любонькою» — «азнобушкой».

І це довгий час тішило її, аж доки вона не втратила обох закоханих у неї князів. З одним вона була вінчана перед Богом, з другим... З другим грішила. Опинившись у самотині, вона стала просто «вершницею зі списом».

І такою її більше запам'ятали. І якщо хтось, бувало, не міг зразу збагнути, про кого йде мова, то перепитував:

— Олена?.. Яка Олена?.. А-а... Глинська... Реформаторка грошової системи Русі?.. Та, що на грошах?.. Вершниця зі списом?..

(З 1535 р. і протягом століть по всій Русі, а потім і в Росії карбувалися металеві гроші з зображенням вершника (багато хто був певний — вершниці) зі списом («копьем»), звані «копійками».)

Про неї, вершницю зі списом, і повість.

Про княгиню Олену Глинську, яка вийшла за одного, а полюбила іншого.

Тисячоліттями філософи і поети намагаються розгадати таємницю найсвятішого і незбагненого почуття — кохання. Дехто вважає: можливо, людина стала людиною не тоді, коли навчилася виготовляти знаряддя праці, а тоді, коли, зірвавши прекрасну квітку, подарувала її істоті іншої статі, як знак прихильності та першої іскорки кохання.

Кажуть, колись на небесах жили янгол Лю і янгол Бов. На перший погляд, і Лю, і Бов нічим не відрізнялися від решти янголів, але все ж було в них щось особливе. Лю володів усіма якостями чоловіка. Він був сильним, сміливим, благородним, великодушним, турботливим і взагалі володів іще

багатьма іншими якостями. Він уособлював мрію будь-якої земної жінки. А Бов була найвродливішою з усіх янголів. Її очі випромінювали незвичайне світло добра та милосердя. Її волосся сяяло так, ніби в нього були вплетені золоті ниті. Її голос, ласкавий і ніжний, міг зачарувати будь-кого. Не описати словами усіх чарів Бов...

Але Лю і Бов ніколи не пишалися собою, своєю винятковістю. Обидвоє янголів не знали про те, наскільки вони дивовижні та які незвичайні у них долі. (Треба сказати, що довгий час Лю і Бов навіть не підозрювали про існування одне одного.) Але їм судилося зустрітись...

Якось Бов гойдалася на ніжно-голубій і м'якій, як перина, хмарі та дивилася на землю. Вона думала про життя людей і мріяла хоч би кілька хвилин побути людиною. Вона так хотіла потрапити у світ земний, відчутти земні почуття. Несподівано мрії Бов урвав Лю. Він гуляв білосніжною хмарою і раптом побачив чарівну незнайомку, мимо якої вже не міг пройти. Лю присів поруч Бов, вони познайомились, і між ними відразу ж виник незвичайний потяг. Того дня, коли Лю і Бов зустрілися, народилося велике почуття! Лю і Бов не розуміли, що відбувається: вони не розлучалися ні на хвилину! Весь час янголи були разом, мовчки гуляли при світлі загадкового місяченька та зірок, а іноді сиділи на пухнастих хмарах, спостерігаючи за людьми. Лю і Бов не могли і не хотіли існувати одне без одного...

Але за законами небес янголи покликані допомагати людям, зобов'язані творити чудеса — у янголів немає часу для прогулянок та бесід. Лю і Бов порушили священний янгольський обов'язок, а тому їм заборонили зустрічатися. Вони тяжко переживали розлуку і врешті-решт збагнули, що не можуть змиритися з такою суворою заборонаю. Янголи вирішили назавжди покинути небеса і стати простими смертними. Спустившись на землю, Лю і Бов втратили осяйні німби, крила, унікальні здібності та безсмертя. Але тепер, ставши людьми, вони спізнали, що таке справжнє щастя. І невдовзі у

їхній щасливий сім'ї лучилася важлива подія — народження донечки. Але дочка їхня була янголом, тож невдовзі після свого народження маленьке янголя піднялося на небеса...

На небесах чарівне янголятко в пам'ять про батьків назвали Любов'ю.

Відтоді й кажуть: Любов є й буде доти, доки існуватимуть люди.

Давні слов'яни поклонялися, окрім інших, також і богам любові — Ладі, Лелю. А ось у деяких народів символом кохання була бджола, бо поєднувала (як і любов) «солод меду і гіркоту жала».

І щоб причарувати кохану людину, ще на зорі людства йшли до ворожок, шукали чар-зілля, купалися в любистку, використовували різні замовляння...

Олена знехтувала віковичним — ще зі слов'янських і давньоруських часів — народним застереженням про те, що «чужий чоловік до часу, а свій до смерті», що «чужого чоловіка полюбити — себе погубити»...

І княгиня Олена прискорила власну загибель, полюбивши чужого чоловіка, який мав (історія теж стара, як світ) жінку і дітей. А маючи їх, полюбив чужу жінку (себто княгиню Олену), а вона, маючи чоловіка, полюбила його. Мабуть, на лихо собі, на біду. Як і він полюбив її на лихо собі, на біду, і був за те владою страчений...

Бо вийшло, як у пісні:

Цвіте терен, цвіте терен,
Та й цвіт опадає;
Хто з любов'ю не знається —
Той горя не знає...

Пролог-2

І ОГЛЯДАЛИ ТАЄМНІ ПРИНАДИ КРАСНИХ ДІВИЦЬ: ЩО ТАМ У НИХ ІЗ ЦНОТОЮ — ДІВОЧОЮ НЕЗАЙМАНІСТЮ

...Наречених, що вже були на відданні та звалися відданицями, у визначені дні привезли до Москви у Кремль на оглядини до великого князя всієї Русі, — сотні й сотні красунечок боярських і дворянських. Раніше бувало, що й по тисячі звозили (щоб вибір був), як то було за першим і другим одруженням Василя III, а вже з них великий вибирав собі — от уже була нелегка робота! — одну, найвродливішу. Усі були гідні стати великою княгинею в Кремлі, але князь усе одно мав вибирати єдину. Не мусульманин же він, які можуть і четверо чи більше жінок мати, а християнин мав удовільнитися однією-єдиною, яка ставала великою княгинею, сиріч государинею.

Але перед тим як владика Кремля починав вибирати собі дівичю-красу, досвідчені бабці, спеціалістки в інтимних ділах, за зачиненими дверима, звелівши дівчатам роздягтися донага, прискіпливо і пильно оглядали з голови до п'ят їхні таємні принади-спокуси, перевіряючи, як там у них із цнотою, із дівочою незайманістю...

А вже потім із сотень і сотень красунь великий князь вибирав собі єдину, найгіднішу і найвродливішу — вона й виходила за государя. А решту красних дівичь видавали за придворних бояр та дворян.

Так великий князь Василій III і вибрав Соломонію Сабурову за першим одруженням, а по 20 роках вибрав і Олену Глинську — за другим одруженням.

І обох Василій у різні роки свого життя любив, молодів із ними. Ось тільки перша його обраниця так і не ошчасливила спадкоємцем князя і князівство Московське. За що й поплатилася.

«Который имел редкое счастье властвовать сорок три года и был достоин оного...»

Це так знаменитий історик Микола Карамзін у своїй епохальній «Истории государства Российского» захоплено-велично, аж врочисто відгукнувся про батька Василя III, великого князя Івана III. Це коли він оженився зібрався на візантійській принцесі...

«Великий князь желал чрез собственного посла удостовериться в личных достоинствах Софии и велел для того Ивану Фрязину ехать в Рим, имея доверенность к сему венецианскому уроженцу, знакомому с обычаями Италии. Посол возвратился благополучно, осыпанный ласками Павла II и Виссарiona; уверил Иоанна в красоте Софии и вручил ему живописный образ ее.

25 мая послы Иоанновы были введены в тайный совет Папский, вручили Сиксту великокняжескую, писанную на русском языке грамоту с золотою печатю и поднесли в дар шестьдесят соболей. В грамоте сказано было единственно так: «Сиксту, Первосвятителю Римскому, Иоанн, Великий князь Белой Руси, кланяется и просит верить его послам». Именем государя они приветствовали Папу, который в ответе своем хвалил Иоанна за то, что он, как добрый христианин, не отвергает Собора Флорентийского и не принимает митрополитов от патриархов Константинопольских, избираемых турками; что хочет совокупиться браком с христианкою, воспитанною в столице апостольской, и что изъявляет приверженность к главе церкви. В заключение святой отец благодарил Великого князя за дары. Тут находились послы неаполитанские, венецианские, медиоланские, флорентийские и феррарские: июня 1 София в церкви Св. Петра была обручена государю Московскому, коего лицо представлял главный из его поверенных, Иван Фрязин...»

Іван Васильович III зайняв великокнязівський престол у 1462 р. (правитиме, себто перебуватиме на княжінні, до 1505 р.). «Ему было суждено завершить самые важные дела

его предшественников, много потрудившихся для собирання земель русских вокруг Москвы, для освобождения их от татарского владычества и построения новой русской государственности».

Историк С. М. Соловйов писатиме:

«Расчетливость, медленность, осторожность, сильное отращение от мер решительных, которыми можно много выиграть, но и потерять при этом стойкость в доведении до конца начатого, хладнокровие — вот отличительные черты Иоанна III».

Коли 1462 р. помер старий московський князь Василій I Темний, а престол перейшов до його 23-літнього сина Івана, руська земля розпалася на багато дрібних князівств і уділів, серед яких було не велике і не багатолюдне Московське князівство. На півночі воно межувало з незалежним Тверським князівством, ще далі на північ і схід володіння московського князя межували з володіннями новгородськими, ростовськими, ярославськими (Новгородська земля була більшою за Московську). А ще ж був вільний Псков, а на заході Московія межувала з Литвою, з містами Полоцьком, Смоленськом, між Калугою та Коломною Московія межувала з великим князівством Рязанським. На Верхній та Середній Волзі господарювали татари Казанського царства і в'ятичі. Та й сама Московія повністю не належала великому князеві — всередині її були чотири уділи братів Івана III та верейський уділ його дядька Михайла.

Іван III, попри молодість, був вельми рішучим, владолюбним, мав крутий норов, до мети часто й по трупах ішов. Вже за рік ярославські князі уступили Івану III вотчини, відмовившись від своєї самостійності, били Івану чолом, аби взяв до себе на службу.

Московський князь кинув свої війська на Новгород, який споконвіку був вільним, не просто й не легко, але підкорив його — гармати Івана били й били по Новгороду, доки новгородці не запросили пощади. Чи то пак, «спаса». Захопив-

---

ЗМІСТ

<i>Пролог-1</i>	
Легенда про янголів Лю і Бов... ..	3
<i>Пролог-2</i>	
І оглядали таємні принади красних дівиць: що там у них із цнотою — дівочою незайманістю	7
<i>Частина перша</i>	
Вигнання княгині Соломонії	17
8 куль і 106 шабельних ударів — на двох, або Що буває, коли королева виявиться безплідною	20
Розлучення з княгинею Соломонією	22
<i>Частина друга</i>	
За Сулою іржуть коні... ..	44
<i>Частина третя</i>	
Воцаріння княгині Олени	75
Його найбільша мрія: «Київська монархія», себто Велике князівство Руське — неодмінно на чолі з Києвом	80
<i>Частина четверта</i>	
Чекаю ночі, аби заховатися в твоє тіло... ..	114
Шалено закоханий у неї молодий військовик	117
<i>Частина п'ята</i>	
Фурункул	129
<i>Частина шоста</i>	
Удова, або регентша і правителька Московської Русі	156

Частина сьома

Жила-була у Стародавньому Римі богиня Юнона
з прізвиськом Монета 171

Частина восьма

«Я її в домовину живу поховав»,
або Іван Васильович оженився... 188

Епілог-1

Хімічний елемент періодичної системи
Д. І. Менделєєва 221

Епілог-2

Коли Москва горіла «от волшебства некоторых злодеев» 234